

Hanna Holopainen vihr ym.

Lakialoite laiksi nuoriasiavaltuutetusta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakialoitteessa ehdotetaan nuoriasiavaltuutetun viran perustamista. Suomessa on lapsiasiavaltuutettu ja vanhusiasiavaltuutettu, mutta ei nuoriasiavaltuutettua. Kuitenkin joka kymmenes nuori on vaarassa syrjäytyä. Nuoriasiavaltuutettu valvoisi 18—29-vuotiaiden nuorten aikuisten oikeuksien toteutumisesta. Nuorisolain mukaan nuoria ovat kaikki alle 29-vuotiaat. Nuoret aikuiset putoavat monesti palveluiden ulkopuolelle, sillä lasten palvelut loppuvat 18 vuoden iässä ja aikuisten palvelut eivät välttämättä saavuta nuoria aikuisia tai ne eivät vastaa heidän tarpeisiinsa.

PERUSTELUT

Suomessa on lähes miljoona 15—29-vuotiasta nuorta. Arvion mukaan jopa joka kymmenes nuori on vaarassa syrjäytyä. Lasten ja nuorten kokemus yksinäisyys ja ahdistuneisuus ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosina. Nuorten syrjäytyminen on monimutkainen ilmiö ja ongelmavyyhti, jossa ongelmat kasautuvat ja pitkittyvät. Ulkopuolelle jäämiseen liittyy monenlaisia tekijöitä ja mekanismeja, mutta yhteistä on, että ulkopuolelle jääneet nuoret aikuiset eivät ole syystä tai toisesta saaneet aikuisuudelta vaadittavia taitoja.

Pandemia-aika on entisestään polarisoinut nuorten tilannetta: ne, joilla meni jo ennen korona-aikaa huonosti, voivat nyt entistä huonommin. Nuorten usko tulevaisuuteen horjuu, mikä on huolestuttavaa koko yhteiskunnan kannalta.

Nuorten hätä Suomessa on ilmeinen, mutta palvelujärjestelmä ja tuen koordinointi ovat riittämättömiä. Myös eduskunnan tarkastusvaliokunta on kiinnittänyt asiaan huomiota mietinnössään TrVM 9/2022 vp — O 41/2020 vp koskien nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuutta ja palveluiden vaikuttavuutta. Päättöehdotuksessaan valiokunta on esittänyt eduskunnan hyväksyttäväksi kolme lausumaa:

1. Eduskunta edellyttää, että nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuudesta kokonaisuutena huolehditaan, kun sosiaali- ja terveystieteiden järjestäminen siirtyy hyvinvointialueiden vastuulle. Palveluiden on toimittava yhteen riippumatta siitä, mikä taho on järjestäjänä.

Lakialoite LA 13/2023 vp

2. Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää, kuinka tieto- ja tilastopohjaa nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluista voitaisiin parantaa. Vertailukelpoista tietoa tulee olla saatavilla palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin tueksi sekä palvelujärjestelmän kehittämiseksi.

3. Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää, millä edellytyksillä kokonaisvastuu nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluista ja tiedonkulusta toimijoiden välillä voitaisiin asettaa yhdelle taholle. Tulee myös selvittää, mikä tämä taho voisi olla.

Nuoriasiavaltuutetun tehtävän perustaminen vastaisi aloitteen jättäneiden näkemyksen mukaan tarkastusvaliokunnan havainnoimiin kehittämistarpeisiin. Tällä hetkellä Suomessa ei ole yksiselitteistä ja riippumatonta tahoja, jonka tehtäviin kuuluisi varmistaa nuorten aikuisten aseman ja oikeuksien toteutuminen, vaan työ on pirstaloitunut useille eri tahoille. Jotta toimet nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja hyvinvoinnin edistämiseksi olisivat pitkäjänteisiä ja vaikuttavia, ehdotamme, että Suomeen perustetaan nuoriasiavaltuutetun virka. Nuoriasiavaltuutetun tehtävä ei täysin poistaisi haastetta, joka liittyy usean eri toimijan rooliin ja toimivaltaan nuorten aikuisten asioissa, mutta se helpottaisi yhteistyötä ja edistäisi nuorten aikuisten oikeuksia.

Nuoret aikuiset kokevat, että yhteiskuntaa rakennetaan vanhempien sukupolvien ehdoilla. Nuorten aikuisten yleinen tyytyväisyys elämään on muita kansalaisia matalammalla tasolla. Nuorilla on halu vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin, mutta vaikutusmahdollisuudet koetaan heikoiksi. Nuoriasiavaltuutetun tehtävässä katsotaan tärkeäksi yhteydenpito suoraan nuoriin aikuisiin sekä koulujen, järjestöjen ja muiden toimijoiden kautta ja nuorten ajatusten välittäminen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja viranomaisille. Yksittäisen nuoren aikuisen asiaa valtuutettu ei hoida, mutta kerää havaintoja ilmiöistä, tekee toimenpide-ehdotuksia sekä ottaa kantaa yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Ihmisoikeuskeskuksen selvityksessä (Selvitys kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista) todetaan, että lapsiasiavaltuutettu on tunnettu viranomaistoimija, jonka toiminta on vaikuttavaa ja jonka toimenpide-ehdotukset otetaan vakavasti. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on vastata lasten aseman ja oikeuksien varmistamisesta, ja hänen kohderyhmänsä rajoittuu lainmukaisesti alaikäisiin lapsiin. Aikuisuuteen siirtyminen tuo mukanaan monenlaisia muutoksia niin juridisesti kuin palveluidenkin osalta. Erityisesti tämä näkyy haasteina hankalista oloista tulevien nuorten kohdalla. Jos nuoren siirtymä aikuisuuteen epäonnistuu, on vaarana, että nuori jämähtää huono-osaisuuteen. Nuorisolain mukaan nuoria ovat kaikki alle 29-vuotiaat. Lapsiasiavaltuutetun tehtävät ulottuvat 18 ikävuoteen saakka. Nyt ehdotetun nuoriasiavaltuutetun tehtävät kohdistuisivat 18—29-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin.

Suomessa on paljon laadukkaita toimijoita ja palveluita, jotka edistävät nuorten hyvinvointia. Nykyiset toimenpiteet ovat kuitenkin liian hajallaan, ja nuorten näkökulmasta apu on vaikeasti löydettävissä. Monet toimijat ovatkin peräänkuuluttaneet yhden kokoavan tahon nimeämistä, jotta nuorten hyvinvointia pystytään edistämään nykyistä pitkäjänteisemmin ja laaja-alaisemmin nuorten osallisuus huomioiden. Nuoriasiavaltuutettu olisi toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton, kuten lapsiasiavaltuutettu ja vanhusasiavaltuutettu.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

Lakialoite LA 13/2023 vp

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki **nuoriasiavaltuutetusta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Nuoriasiavaltuutettu

18—29-vuotiaiden nuorten aikuisten aseman ja oikeuksien huomioon ottamisen varmistamiseksi lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on oikeusministeriön yhteydessä nuoriasiavaltuutettu.

Nuoriasiavaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton.

Nuoriasiavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksista ja nimittämisestä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2 §

Nuoriasiavaltuutetun tehtävät

Nuoriasiavaltuutetun tehtävät ovat seuraavat:

- 1) arvioida aikuistuvien nuorten ja nuorten aikuisten edun ja oikeuksien toteutumista ja seurata nuorten aikuisten elinolosuhteita ja hyvinvoinnin tilaa;
- 2) seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia nuorten aikuisten hyvinvointiin;
- 3) aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa nuoria aikuisia koskevissa asioissa ja edistää nuorten aikuisten hyvinvoinnin, edun ja osallisuuden sekä vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista yhteiskunnassa;
- 4) pitää yhteyksiä nuoriin aikuisiin ja mahdollistaa nuorten aikuisten äänen kuulumisen monipuolisesti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa;
- 5) kehittää yhteistyömuotoja ja edistää tiedonkulkua nuorten syrjäytymistä ehkäisevien ja hyvinvointia edistävien toimijoiden välillä;
- 6) välittää nuorille tietoa nuorten aikuisten oikeuksista ja palveluista nuorilähtöisesti; sekä
- 7) välittää tietoa nuorten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle.

3 §

Toimintakertomus ja toimintasuunnitelma

Nuoriasiavaltuutetun on vuosittain annettava valtioneuvostolle ja kerran neljässä vuodessa eduskunnalle kertomus toimialtaan sekä laadittava toimintasuunnitelma.

Lakialoite LA 13/2023 vp

Toimintakertomuksesta ja toimintasuunnitelmasta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

4 §

Neuvottelukunta

Nuorten aikuisten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämistä varten nuoriasiavaltuutetun apuna toimii neuvottelukunta, jonka asettamisesta ja kokoonpanosta, tehtävistä sekä työskentelystä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

5 §

Toimisto

Nuoriasiavaltuutetulla on toimisto. Toimistossa on talousarvion rajoissa tarpeellinen määrä esittelijöinä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa.

6 §

Oikeus saada tietoja

Nuoriasiavaltuutetulla on oikeus saada muilta viranomaisilta maksutta tehtäviensä hoidon kannalta tarpeellisia tietoja, jollei salassapitosäännöksistä muuta johdu.

7 §

Tarkemmat säännökset

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa valtioneuvoston asetuksella.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2025.

Lakialoite LA 13/2023 vp

Helsingissä 23.10.2023

Hanna Holopainen vihr
Hilkka Kemppi kesk
Jussi Saramo vas
Laura Meriluoto vas
Olga Oinas-Panuma kesk
Pinja Perholehto sd
Mika Poutala kd
Riitta Mäkinen sd
Oskari Valtola kok
Elisa Gebhard sd
Timo Suhonen sd
Inka Hopsu vihr
Jani Kokko sd
Sofia Virta vihr
Eeva-Johanna Eloranta sd
Atte Harjanne vihr
Vesa Kallio kesk
Krista Mikkonen vihr
Tiina Elo vihr
Oras Tynkkynen vihr
Merja Kyllönen vas
Maria Ohisalo vihr
Ville Merinen sd
Johan Kvarnström sd
Tuula Väättäinen sd
Hanna Kosonen kesk
Eerikki Viljanen kesk
Markku Siponen kesk
Sebastian Tynkkynen ps